

Er loopt een chemisch lijntje van de nanomotor van Ben Feringa naar bandenplaklijm die lang geleden in de Folklingestraat ontwikkeld werd. De verbinding tussen deze Groningse uitvindingen vormt **Hans Wijnberg**. Hij was de kleinzoon van Jehuda Levi Wijnberg, de uitvinder van 'Simson solutie'. Maar ook RUG-hoogleraar organische chemie van wereldfaam en leermeester en inspirator van vele promovendi. Twaalf van hen, zoals Feringa, Bert Meijer en Kees Hummelen, die nog graag over hem vertellen, werden zelf hoogleraar.

De leermeester

Voor niemand bang

De levensloop van Hans Wijnberg (1922-2011) lijkt zich te hebben afgewikkeld van het ene indrukwekkende voorval naar het andere. Dit leven is een boek waard, vond ook alumnus geschiedenis Luuk Hajema: 'Ik ken Wijnberg nog uit de periode 1984-1989 dat ik redacteur en hoofdredacteur van de *Universiteitskrant* was. Hij had in die tijd de column 'Van een andere kant', waarmee hij regelmatig tegen de haren van de linkse studentenpopulatie in streek. Als rechtgeaard liberaal in de Amerikaanse zin van het woord was hij sterk gekant tegen de communistische ideeën waarmee sommige studenten in die tijd dweepten. Ik wist nog bijna niets over hem, maar hij fascineerde mij toen al. Door een toevallige ontmoeting in 2012 met een van zijn zoons, advocaat Anthony Wijnberg, ontstond het idee van de biografie.'

Een van de dingen waar Wijnberg fel tegen ageerde, was het idee dat studenten medezeggenschap op een universiteit zouden moeten hebben. Ook was hij, in eerste instantie, niet heel enthousiast over de vrouwenemancipatie op de universiteit. Dat begin jaren tachtig op vele plekken in de stad de leus *Kill Wijnberg* stond gekalkt, leek hem niet te deren. Hajema: 'Wijnberg was voor niemand bang en bleef even tegendraads als altijd. Ook met de *UK* boterde het niet altijd, maar toen ik in de redactie zat noemden we hem liefkozend "ons rechtse geweten".'

Spion achter de Duitse linies

Pas in 2007 leest Hajema in het *Dagblad van het Noorden* hoe Wijnberg ooit in Amerika is beland. De Joodse tweelingbroers Hans en Louis (later Luke) zijn in 1939 door hun ouders op de boot naar New York gezet, uit vrees voor het naderend nazigeweld. In die stad maken de jongens hun school af en melden zich daarna voor de Amerikaanse dienstplicht. Na een opleiding tot parachutist en geheim agent bij de OSS wordt Hans in februari 1945, samen met de Oostenrijkse deserter Frans Weber en de van oorsprong Duitse Jood Frederick Mayer, op een besneeuwde bergtop in Oostenrijk gedropt. De spionage-acties die het drietal vervolgens uitvoerde onder de codenaam Operation Greenup, droegen onder meer bij aan de bevrijding van Innsbruck. De

v.l.n.r. Franz Weber, Hans Wijnberg en Fred Mayer

gebeurtenissen spraken zo tot de verbeelding dat regisseur Quentin Tarantino er zijn film *Inglourious Basterds* losjes op baseerde.

Na de bevrijding komen Hans en Louis erachter dat hun ouders en jongere broer de oorlog niet hebben overleefd. Het familiebedrijf, bekend geworden door de uitvinding van de Simson-bandenplaksetjes, (zie kader) wordt verkocht en de jongemannen kiezen voor een bestaan in Amerika. Louis – nu 94 en wonend in North Carolina – wordt natuurkundige, Hans gaat voor de scheikunde. Hij promoveert in 1952 en wordt uiteindelijk associate professor aan Tulane University in New Orleans. In 1960 keert Hans met zijn gezin, inmiddels gezegend met vier kinderen, terug naar Nederland waar hij benoemd wordt tot hoogleraar in Groningen.

Verliefd op moleculen

Na de oorlog staat Wijnbergs leven in het teken van zijn werk. Het Organisch Chemische Laboratorium van de RUG zet hij door zijn aanpak en belangrijke vindingen – hij wordt gezien als de grondlegger van de asymmetrische organokatalyse – op de internationale wetenschappelijke kaart. Bert Meijer (nu hoogleraar in Eindhoven) en Kees Hummelen (hoogleraar in Groningen) studeerden enkele jaren na Feringa scheikunde aan de RUG. Ook zij promoveerden bij Wijnberg. Hummelen blikt terug: 'Ik ging mijn studie eigenlijk pas leuk vinden in het derde jaar, toen ik samen met Bert in het lab van Wijnberg kwam werken.' Meijer vult aan: 'Wijnberg had een magische aantrekkingskracht op sommige studenten. Als je net zo verliefd werd op moleculen als hij en je liet dit zien in mooie experimenten, voelde je dezelfde passie voor de organische chemie als alle anderen in de Wijnberg-groep. Op deze unieke manier was Wijnberg voor zijn studenten en promovendi een zeer inspirerende leermeester.'

De jaren zeventig

Hummelen schetst in een paar woorden de sfeer van zijn studietijd: 'Die jaren zeventig waren geweldig. Ik was een echte hippie, lang haar, blowen. Wijnberg had daar geen problemen mee, sterker nog: hij heeft samen met zijn vrouw ook wel eens een joint opgestoken. Hij wist de juiste snaar bij mij te raken. Dan zei hij: "Ik heb een ideeje

v.l.n.r. Kees Hummelen, Hans Wijnberg en Bert Meijer

waar je mee aan de slag kunt gaan. Als het je lukt zou dat geweldig zijn, want ik weet dat er in de farmacie nu veel behoefte aan is." Door het belang ervan aan te stippen ging ik denken: Dat varkentje gaan we eens even wassen.'

Meijer: 'De periode waarin wij bij Wijnberg kwamen, was hij al internationaal gevestigd en bovendien een prominente hoogleraar van de RUG. Hij was niet meer zo bezig met zijn eigen carrière maar des te meer met die van zijn leerlingen.'

Walhalla

Wij kwamen in een soort walhalla van wetenschappelijke nieuwsgierigheid terecht. Zijn drang om voortdurend iets nieuws te willen doen is essentieel geweest voor onze opleiding. Wij maakten kennis met zijn buitenlandse bezoekers, en daar zaten hele grote namen tussen. Op congressen vroeg hij ons groentjes om de nieuwste resultaten zelf te presenteren, we werden op een erepodium gezet. Het vertrouwen, maar ook de privileges en de vrijheid die wij kregen, werkten enorm motiverend.'

'Het was overigens ook echt wel een andere tijd,' relativeert Hummelen. 'Mijn promotieonderzoek bijvoorbeeld, dat kwam zo

Simson en Syncom

Hans Wijnberg is de kleinzoon van de Groninger Jehuda Levi Wijnberg, drogist in de Folklingestraat en de uitvinder van de lijm en de nog altijd bestaande bandenplaksetjes in de rode blikjes. In 1894 opent deze 'Louis' de Simson solutiefabriek aan de Coehoornsingel om later met zijn bedrijf en gezin naar Amsterdam te verhuizen. Dat niet alleen scheikundig inzicht maar ook ondernemersgeest zijn kleinzoon in het bloed zit, blijkt wanneer Hans in 1987 volledig tegen zijn zin met emeritaat gaat: hij richt een bedrijf voor chemische stoffen, Syncom, op en ontvangt in 1996 de Wubbo Ockelsprijs voor innovatief ondernemerschap.

simpel tot stand. Tegenwoordig gaat daar een heel traject aan vooraf, maar Wijnberg zei gewoon: "dat lichtgevende molecuul dat wij ontwikkeld hebben, hang dat maar ergens aan vast". En dat lukte.'

Tweede vader

Hoewel veel mensen moeite hadden met de luimen van de professor - 'ongeduldig, veel-eisend, provocatief' -, was hij op zijn eigen lab juist bijzonder geliefd. Meijer verwoordt het als volgt: 'Voor mij persoonlijk is Wijnberg als een tweede vader geweest, iemand bij wie ik altijd terecht kon. Daarnaast is hij van ongelooflijk belang geweest voor onze wetenschappelijke loopbanen, zeker ook voor die van Ben. Het is jammer dat hij dit niet meer meemaakt, maar ik weet zeker dat Wijnberg enorm trots zou zijn geweest op deze Nobelprijs, die dus eigenlijk ook een beetje van hem is!'